

Koldingbogen

ÅRSTAL:	1971
FORFATTER:	Axel Andersen
TITEL:	Der var engang en spillemand
KORT RESUME:	Om Jes Rieper, Morten Henriksen, Jens Henriksen, Laurids Skov og Peder Madsen Lomholt

*Den spillemand snapped' fiolen fra væg
og gik til den grønne skov.
Hej! Piger små, en dans skal I få,
den gamle han gav jo forlov.
En fejende dans med Per eller Hans,
så godt, som det kan falde.
Jeg spiller for een, jeg spiller for to,
jeg spiller for hver og alle.
Bind dit skørt og flet dit hår,
læg an dit hovedklæde,
i Præstevænget dansen går
med fryd og megen glæde!*

Jes Rieper

DER VAR EN GANG EN SPILLE MAND

Billeder fra en svunden spillemands-epoke.

Da smeden fra Brakker mødtes med Norges berømte Ole Bull.

Erindringer om gamle landsbyspillemande på Koldingegnen
og om den folkekære og populære musikdirektør Peder Madsen Lomholt,
som indledte musikkens "Guldalder" i Kolding.

Fra oldtids dage helt op til vor tid har dansen under alle himmelstrøg og i alle samfundslag været det middel, hvormed man gav sin livsglæde udtryk i festlige stunder. Så langt tilbage som i det 16.-17. århundrede dansede man til tonerne af de gamle kæmpeviser, som blev sunget af de dansende. Musik hertil var en sjældenhed, som vistnok nærmest var forbeholdt de højere klasser. Men omkring det 19. århundrede stillede også almuen krav om, at der skulle være »rigtig« musik til dansen, og de meget få landsbyspillemande, der trods alt fandtes hist og her i sognene, fik nu en vældig betydning og anseelse. De måtte omgås med en vis hensyntagen, og det gik aldeles ikke an at fastsætte tidspunktet for en fest, inden man havde aftalt med spillemanden og fået at vide, om han så kunne komme og medvirke. Senere hen

blev det endda sådan, at der helst til et ordentligt gilde skulle være to eller tre spillemænd.

★

At blive spillemand var ikke så lige en sag. Oplæringsmulighederne var elendige, de fleste af de gamle spillemænd kunne ikke læse en note, men kunne hele deres repertoire udenad. De gamle folkelige dansemelodier blev bevaret for eftertiden på den måde, at de unge lærte af de ældre, og de spillede som regel altid i en krydstoneart med 1,2 eller 3 krydser - ja, en gammel spillemand fra Vejle erklærede lige ud, at i hans ungdom kendte man ikke alle disse krydser og b'er, og dog kunne de lave lige så god musik dengang som nu. Og een ting må erkendes, mange af dem havde det, der er musikens sjæl, evnen til at gribe sindet. Om en spillemand fra Fyn fortælles, at når han spillede "over borde" (ved spisning), kunne det ske, at folk holdt helt op med at spise og sad musestille og lyttede.

★

Der fandtes naturligvis også dårlige spillemænd, som ikke helt kunne leve op til deres opgave. En sådan type, som spillede frygtelig falsk, men som havde en aldeles fortræffelig dansetakt, vurderede den landskendte spillemand Frederik Iversen fra Trædballehus engang på følgende måde: "Han æ gue te å spell, men det æ ett ræ å hør o!"

Jes Rieper som 17-årig aktiv musiker.

Der var mange af de gamle spillemænd, som havde store tanker om sig selv, og til dem må nok regnes "æ swot smed" fra Brakker. Han var notorisk en meget dygtig smed, og han var også noget af en troldmand på violinen og stærkt efterspurgt ved egnens gilder. Som så mange andre spillemænd var han selvlært og kendte ikke en note, men alligevel mestrede han sin violin næsten til fuldkommenhed. Efter hans egen mening var der

ingen i det ganske land, der kunne hamle op med ham, han var simpelthen den bedste. Men så læste han i en avis om en violinist fra Norge, som overalt lagde publikum for sine fødder - og som netop optrådte i København. Den rosende omtale harmede smeden i den grad, at han omgående pakkede sin vadsæk, puttete violinen i dens skindpose og drog afsted til hovedstaden for at udfordre den storsnude nordmand. Efter mange genvordigheder fik han foretræde for berømmetheden, som gerne ville høre en prøve på smedens kunst. De spillede derefter for hinanden, men det varede ikke længe, før smeden måtte erkende, at han sammenlignet med Ole Bull - thi ham var det han havde udfordret - kun var en middelmådig amatør, og i raseri greb han sin violin og knuste den mod en stoleryg, mens tårerne trillede. "A vil alle mier rør en finkelin", fremstammede han. "A ka' jo slet ett spell". Men Ole Bull trøstede ham. "Vel kan De så", sagde han, "De har bare ikke fået sådan en lang og dyr uddannelse, som jeg har". Så hjalp de hinanden med at pille stumperne op, hvorpå smeden rejste hjem til Brakker og samlede sin violin - og efterhånden fandt han ind i sin gamle håndtering igen. Dog mindre selvglad og kry, for han glemte aldrig mødet med sin overmand, Ole Bull.

★

Det var barske vilkår, de gamle landsby-spillemænd levede under, og fortjeningen var - selv efter den tids forhold - ofte ringe. Der berettes om en spillemand fra Herslev, Niels Bruun, at han sammen med tre kolleger var på vej fra Hammer til Brande, hvor de skulle spille. De havde fire stive mil at gå (ca. 30 kilometer), endda i høj sne. Undervejs blev Niels Bruun syg, og han havde så høj feber, at en af kammeraterne måtte tage ham på nakken det sidste stykke. Ved ankomsten til Brande var han så syg, at han knapt kunne holde sig oprejst. Men spille skulle de - og gjorde det - en hel nat, og næste dag skulle de så den samme lange vej tilbage. Alle disse anstrengelser blev honoreret med den fyrstelige sum af 6 kroner til hver!

Det er klart, at sådanne indtægter slet ikke kunne dække en families leveomkostninger, hvorfor de fleste af de gamle spillemænd da også havde et erhverv ved siden af, som regel et håndværk - og det har også været tilfældet for mange musikere helt op til vore dage, ja, er det vel endnu.

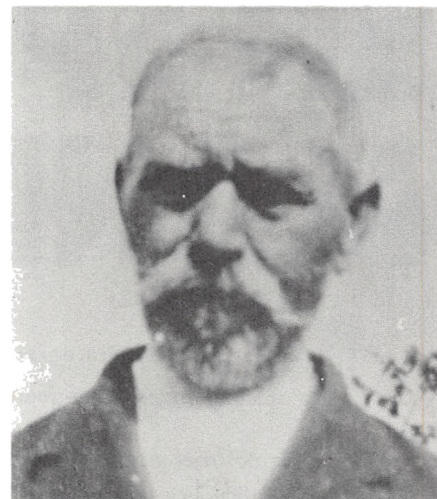
Også i sognene omkring Kolding fandtes nogle af de navnkundige spillemænd, som var kendte for deres dygtighed og ofte blev hentet til gilde langvejs fra. Ja, hentet er nok så meget sagt, for som regel var den eneste befordring, de havde, apostlenes heste. Det var ikke usædvanligt, at de måtte gå op til 3-4 stive

Hele orkestret er her samlet og foto
Første række fra venstre: Nr. 2 musiker Riis, nr. 3
I anden række fra venstre er nr. 2 cigarmager En
"Fernando", cigarmager Josef Bidinger og sidste m

mil for at komme til deres arbejdsplads - og den gang var der ikke noget, der hed befordringsgodtgørelse eller spildtid betalt. Ville de have arbejdet, måtte de søge det, hvor det var.

Blandt de kendteste var »Morten spillemand» fra Vejstrup, og om ham fortæller

Morten Henriksen

bedning af dets medvirken ved en børnehjælpsdag. Ældre koldingensere vil sikkert genkende: nr. 5 træskohandler Peter Mortensen og sidst cigarsorterer Hans Jensen, også kaldet "Bas-Jensen", (Løjte-Emil"), nr. 3 Eriksen-Ahn, nr. 5 H. Petersen, derefter musikdirektør Lomholt, Israelsen, og musikhandler Allin. Af de fire i sidste række genkendes som nr. 2 musiker, rebslager Schlunsen.

sønnen Jens Henriksen bl. a.: Far stammede fra Øsby sogn i Sønderjylland, men da han ikke ville ind og springe tysk soldat, rejste han til Danmark, hvor han fik plads på en gård i Vejstrup. Senere erhvervede han en lille ejendom på 4 tdr. land, som han drev ved siden af spillemandshåndværket. Da Morten var en

Jens Henriksen

dygtig og afholdt musiker, fik han hurtigt en masse at bestille og allierede sig med en kollega, Jørgen Skov, som var graver og ringer i Taps, og de dannede »Vejstrup orkester«. Med sig havde de Lauenborg fra Ødis og Jens Peter Olsen fra Kjær mølle, og de fire holdt sammen i mange år. De havde, som sik var, selv et stort dansetelt og spillede til et utal af skovballe, bryllupper og andre fester.

Som nævnt måtte de ofte gå lange strækninger, og det kunne især i varme sommerdage godt være slemt for fødderne, som både blev ømme og varme. Men det kendte Morten et godt råd for. Han havde en »lærke« i lommen, og blev det alt for slemt, hældte han en ordentlig dram ned i fjederstøvlerne. Det både kølede og lindede! De lange ture kendte han også på anden måde, idet han tillige var en eftertragtet tækkemand.

Også her gjaldt reglen om, at de unge lærte af de ældre. Sønnen Jens måtte allerede omkring 1905, da han kun var en halv snes år gammel, med sin far ud at spille og var så ferm til det, at han, da han omkring 1913 flyttede ind til Kolding, blev optaget i Lomholts orkester,

hvor han blev yderligere skolet og snart blev orkestrets koncertmester. Jens Henriksen, som også har haft en kendt musikskole i Kolding, har nu lagt musikken på hylden og nyder sit otium.

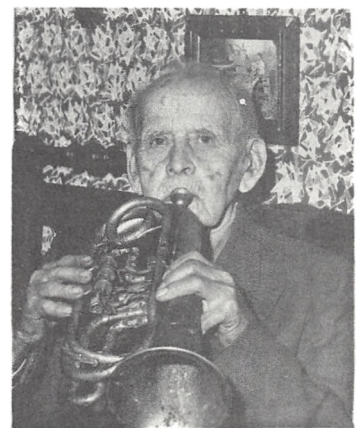
★

Enkelte egne i Jylland synes at have været særlig velsignet med spillemænd af den gamle skole. Her i omegnen er det nok »Skovs musik«, man bedst husker. De var ude fra Ferupkanten, fra Ferup Nyvang. Den gamle Skov var en dygtig og flittig mand, som drev væverfaget som hovedindtægtskilde, men det var musikken, der havde hans største interesse. Han havde fire raske drenge, og efterhånden, som de blev så gamle, at de kunne holde på et instrument, blev også de indviet i musikkens mysterier. Og da de omsider nåede skelsår og alder, dannede Skov et familieorkester, bestående af ham selv som dirigent og sønnerne Lavrids, Jens, Carl og Broder. De havde et godt navn i befolkningen og holdt sammen, til faderen faldt bort, hvorefter Lavrids fik ledelsen. Orkestret blev se-

Laurids Skov

neres suppleret med en gårdmand fra Gelballe, Jes Rieper, og også dennes søn Ejner, var med i nogle år. Jes Rieper var en af »de go'e gamle«, han var vældig populær blandt folk og faldt godt til i ensem-

Jes Rieper på 90-års dagen

blet. Jes Rieper var allerede som dreng ude at spille til dans på harmonika. Da han var 14 år gik han fra Gelballe til Kolding for at lære at spille på norn, og som 15-årig beherskede han kornetten så godt, at han kom med i Skovs populære orkester. Senere lærte han at spille violin hos den gamle skolemester Pedersen i Kolding. "Den dreng bliver til noget", sagde læreren, og så blev der talt om, at Jes skulle på Musikkoversatoriet i København og senere til Amerika og var det blevet til noget, havde da-tiden måske oplevet at se ham stå i en projektørkegle i de største koncertsale og tolke de gamle mestre. Men i stedet blev det til Champagnegaloppen og Kejservalsens og mangen god gammeldavs hopsa. Jeg holdt så meget af min mor, fortalte Jes Rieper i et interview på sin 90 års fødselsdag, og jeg kunne ikke nævne at rejse fra hende. Hos Skov fik Rieper 5 kroner for en nat - men så skulle der også bestilles noget.

De var fire mand i orkestret. Lavrids Skov fra Vrannerup, Jens Peter Skov fra Bramdrupdam og Jes Rieper var den faste kerne. Fjerdemanden var som regel Chr. Bruun fra Radvad. Besætningen var violin, klarinet, kornet og tuba - det gav toner, der havde klang både på den ene og den anden måde.

Skov var en striks arbejdsgiver. Hans folk måtte ikke ryge, når de var ude at spille, ej heller drikke eller have noget med pigerne at gøre. Heller ikke publikum talte han nogen afvigelser fra, når han spillede til dans. En gang spillede de til høstgilde på en proprietærgård, og proprietæren svang sig i dansen med en stor cigar i munden, hvad han nok som vært kunne tillade sig, mente han. Men Lavrids Skov mente noget andet. Han standsede simpelthen musikken. Proprietæren protesterede. Men her gaves ingen undtagelse. Skulle der danses med cigar i munden, blev det ikke til Skovs musik. Og proprietæren måtte bøje sig!

★

Den spillemand, som afgjort har vundet det største navn i Kolding og også i videre kredse, var Peder Madsen Lomholt. Det var oprindeligt hans mening, at han ville være skolelærer, og til den ende søgte han ind på Gedved seminarium. Da man her opdagede, at han var noget at en kapacitet på musikkens område, fik man ham overtalt til i stedet for selv at komme på skolebænken at være lærer i musik på seminariet - samtidig med, at han havde musikskole i Horsens og virkede som musikdirektør.

Ved et "gæstespil" i Kolding blev en kreds af byens borgere, hvorimellem musikhandler Marcus, købmand Holger Kelstrup og pianohandler Chr. Hansen, så begejstrede for hans spil, at de lagde alle kræfter i for at få ham til at bosætte sig i Kolding, og efter mange betænkelig-

heder slog han til. Da byen kun fostrede relativt få musikere, som kunne besætte de orkesterstemmer, Lomholt krævede for at kunne danne et virkeligt godt orkester, indforskrev han fra Tyskland ikke mindre end 10 musikere, som kunne betjene de instrumenter, der forredes, for at han kunne have dygtige folk på alle pladser. Det var en stor økonomisk belastning, for de skulle alle have fast gage, 100 kr. pr. måned. Altså en fast udgift på 1000 kr. om måneden. Det var mange penge at skulle spille hjem, men eksperimentet gik fint i de »gode« perioder - høstballerne, sommerfesterne, julegilder og fastelavnsfesterne. I de »døde« perioder arrangerede Lomholt koncerter rundt om i omegnens forsamlingshuse, og om sommeren havde han faste ensembler siddende bl. a. på Strib badehotel, i »Marielund« osv. Efterhånden udskiftedes de fleste af de fremmede musikere med fastboende koldingensere. En overgang nævntes Lomholts orkester som værende provinsens bedste.

De fleste af de ældre nulevende koldingensere har glade minder fra Lomholt-tiden - om den flotte dirigent, som uadtil var den stilige, fornemme mand i kjole og hvidt, høj hat og hvide glacehandsker, men privat en vittig hund, rar og vennesæl, med et godt humør og altid parat til uden vederlag at medvirke, hvor det drejede sig om godgørende formål. Også han kendte dengang begrebet »a practical joke«, og det fortælles, at da venen Hannibal Marcus fyldte 60 år, havde Lomholt og Chr. Hansen om morgenen på fortovet foran Marcus' musikhandel med store kridtbogstaver malet: »Det er min fødselsdag i dag - kig indenfor!« Og kl. 10 stillede Lomholt i sit kendte antræk med høj hat og en stor, hvid blomst i knaphullet og bragte sammen med sit orkester en hyldestkoncert til fødselaren.

★

I mange år før Lomholts tid - og også en periode efter at Lomholt var kommet til byen - virkede den kendte og afholdte Julius Christensen som musikdirektør. Trods sin høje alder var han utrolig vital, og få havde som han evner til at arrangere et stykke musik. På den tid var det en skik ved større begravelser, at et orkester gik foran følget og blæste sørgekoraler. Inden afgang fra kirken havde Jul. Christensen fået at vide, hvilken salme, der skulle synges ved graven, og på vejen herfra til kirkegården lod han så sine musikere blæse koraler, mens han selv på dertil medbragte nodeblade skrev noder og arrangerede musikken til salmen, som musikerne så fik udleveret ved ankomsten til kirkegården. Han var også en af de få gudbenådede musikere, som kunne spille lige fra bladet uden at have set noderne før. ax.

»Det er min fødselsdag i dag - «